

A Jobbista

A legtöbb olvasó tudja, hogy Holmes nem volt "progresszív", ahogyan a történészek és más írók általában ezt a kifejezést használják az amerikai politikai, társadalmi vagy jogtörténet szereplőinek jellemzésére. Holmes gyűlölte a felemelkedésről és reformokról szóló beszédet.

Hasonlóképpen, a legtöbb ember óvakodna attól, hogy a "liberális" kifejezést használja Holmesra. A liberális fogalmát nem csak rendkívül nehéz pontosan és történelmileg is pontosan meghatározni, de egyszerűen nem érzem helyesnek. Ismerek néhány embert, akik magukat liberálisnak vallják, és akiket hajlamos vagyok liberálisnak tekinteni - még akkor is, ha John Stuart Mill szóhasználata szerint nem teljesen liberálisnak minősülnek - , és közülük szinte senki (magamat is beleértve) nem nevezné Holmes-t habozás nélkül liberálisnak.

A tétovázás, a pillanatnyi kétség, hogy ez a liberális kifejezés, akár önmagában, akár a progresszív jelzővel együtt, illik-e arra, amit erről az emberről tudunk, tekintettel arra, amit e szavak eredetéről tudunk, vagy a politikai vagy tudományos diskurzusban való szokásos használatukra, nagyrészt a megfelelő alternatívák érzékelt hiányából fakad.

Meggyőződésünk, hogy Holmes nem nevezhető értelmesen progresszívnek. Hogy miért? Mert oly sok író oly sokféleképpen intermédiázta magát a gondolatot. Hogy liberális volt-e, azt a szólásszabadság ügyei miatt finomabban kell kezelni. Ezek együttesen a huszadik század eleji amerikai liberalizmus emlékművét őrzik. A jogi érvelés gondosan bebetonozott talapzatán Holmes áll, az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának nagyszerű társbírája, magasan és távolságtartóan. Egy kis fejfördítással azonban egy sokkal kisebb emlékmű kerül a szemünk elé, valamivel távolabb, a talapzat tetejéről nézve nem nagyobb, mint egy nagyon kicsi sírkő. A *Buck v. Bell* névvel

feliratozva Carrie Buck meg nem született gyermekeinek sírját jelöli, valamint a hírnevét is.

az egykor széles körben reklámozott liberálisról, aki egyszer felejthetetlenül azt mondta a polgárháború előtti Boston ma már gyakorlatilag kihalt transzatlanti akcentusával, hogy "három generációnyi idióta elég".¹

Lehet, hogy a liberális Holmes legalább egy halált halt, de Holmes, a nagy jogi gondolkodó és irodalmi személyiség tovább él. Egyetérthetünk abban, hogy az ember nem volt progresszív - "és ön, Holmes bíró úr, nem progresszív!" -, de ennek a lefűrészelt kijelentésnek a vehemenciája nem vezet sehová. Nem játszik támogató szerepet abban az ellentétben, hogy Holmes reakciós volt. Nem járul hozzá ahhoz a gondosan kimunkált meggyőződéshez sem, hogy egy álarcos konzervatív van közöttünk. Végigfuthatunk a különböző egyéb elnevezéseken, amelyek a férfi nevéhez fűződtek, hogy leírják politikai vagy filozófiai hajlamát, de a végén ott maradunk Holmes-szal, aki egyedül, magányosan áll ott. Talán a körülmények nem is olyan furcsa fordulatából adódóan az egyetlen lehetőségünk, hogy úgy lássuk őt, ahogyan a jelek szerint ő látta magát: magányos gondolkodóként.

De a kreatív osztály legtöbb tagja nehezen hagyja békén a dolgokat. Mondanunk kell *valamit*. Valahogyan be kell vonnunk Holmes-t a vitáinkba, a diskurzusunkba. Lehet, hogy mindannyian egyetértünk abban, hogy a magányos gondolkodóként való jellemzés tökéletesen illik rá; de egy-két pillanatnyi néma elmélkedés után ismét azon kezdünk el töprengeni, párbeszédet folytatni, hogy vajon ez vagy az a szó vagy kifejezés többet árul-e el róla, vagy hogy pontosabban fogalmazzak, többet árul-e el arról, ami őt behálózza az életünkben, mint egy másik. A magányos gondolkodó talán a legjobb leírás - ahhoz a csodálatos kiugró gránithoz hasonlítva, amely egyszerre állja ki a heves viharokat és a New England-i partok hullámverését -, de nem igazán viszi előre a cselekményt.

Louis Menand nem ugyanígy ismeri fel a problémát vagy annak megoldását. Szerinte ez egy helytelen esszencializmus kérdése. Egy perc múlva elmagyarázom, mire gondol. Menand számára a Holmes tágabb értelemben vett intellektuális elkötelezettségének kategorizálására tett kísérlet ugyanabból az okból kudarcra van ítélve, amiért a newtoni mechanika nem tud megbirkózni az einsteini relativitáselmélettel: a tér és az idő fogalmának keretei szándékosan behatároltak, statikusak, és ezért nem megfelelőek. Menand látszólag zavarba jön Sheldon Novick azon felvetésétől, hogy "Holmes gondolkodásában strukturalista volt". Ezt a következtetést "egyedülállónak" nevezi.

Novick elképzelése, miszerint Holmes strukturalista volt, egy olyan történethez tartozik, amely párhuzamosan halad a Holmes politikájának meghatározására tett erőfeszítések történetével [pl. , progresszív, liberális, polgári-liberális demokrata, arisztokrata, reakciós].

Ez a Holmes filozófiájának meghatározására tett erőfeszítések története.

Holmes-t nevezték formalistának, pozitivistának, utilitaristának, realistának, historistának és pragmatistának (nem beszélve a nihilistáról).

Azok a kommentátorok, akik ragaszkodnak e kifejezések valamelyikéhez, általában sok időt töltenek azzal, hogy megmagyarázzák, miért nem lehet igazuk azoknak, akik a többi kifejezés valamelyikét favorizálják. Ez általában könnyebb feladat, mint az általuk preferált kifejezés védelme; ennek oka pedig az, hogy e kifejezések egyike sem lehet helyes, mert mindegyik a jog egy-egy aspektusát emeli ki lényeges aspektusként, és Holmes filozófus zsenialitása volt, hogy belátta, a jognak nincs lényeges aspektusa.²

Az esszencializmus tehát egyetlen jellemzőt, tulajdonságot vagy részt vesz, és azt az

egészre nézve meghatározóvá teszi. Ez rossz gondolkodás. Jean-Paul Sartre lelkét juttatja eszembe.

megrázó szlogenje, hogy "a lét megelőzi a lényegét"; és figyelmeztet bennünket Holmes született zsenialitásának elsődlegességére, hogy belátta, hogy a - mi? megnemesített dolog? élettevékenység? szakma? -, ami őt leginkább érdekli, nem rendelkezik lényegi, meghatározó vonással.

Hogy a nem jogászok is megértsék, mire gondol, Menand a bíróságot "a diszkurzív imperatívuszok örvényeként" írja le. Az irodalmi gnosztikusok a nem jogászok között talán megértik, de a jogászok nem fogják. Az ügyvédek általában inkább tárgyilagos, nyugodt emberek, nem pedig pörgő dervisek túsarkú öltönyben. Jellemzően zavarba jönnek és ismétlődnek, amikor hirtelen arra kérik őket, hogy komolyan gondolják át egy-egy - akár személyesen, akár egy kolléga által elmondott - szavakkal teli tumultus mélyebb jelentését. Legtöbbjük ennek megfelelően nem lesz képes értékelni azt az intellektuális kifinomultságot, amellyel Menand a különálló és egymással versengő jogi és politikai igények - ő imperatívuszoknak nevezi őket - kolligációjának leírására vállalkozik, amelyek ismétlődő, állandó pörgésük révén az ország uralkodó jogrendszerévé álltak össze. Holmes a bíróságok hatalmában látta - ahogyan jogász kollégái, John Chipman Gray és Nicholas St. John Green is - a rendszer zsinórmértékét és *jogi* rendszerként való azonosítását. Menand következtetése tehát talán egy fontos minősítésre szorul: Holmes valóban a jog egy bizonyos jellemzőjét, az erőszak alkalmazásának általa biztosított legitimitást tartotta fontosabbnak, ha nem lényegesebbnek, mint másokat.

Menand annak a felismerésnek a forrását, hogy a jognak nincs lényegi aspektusa, Holmes főművére, *A szokásjogra* vezeti vissza. Ez a könyv, amelyet úgy jellemez, hogy "tele van a jogi antikvitás pedáns részleteivel és a jogi doktrína technikai elemzéseivel",³ kifejti azt az érvet, hogy a jognak nincs lényegi aspektusa - az ügyvédek és bírák egy olyan hagyományban dolgoznak, amely különböző analitikus és retorikai stílusokat

(formalista, utilitarista, moralista, historista) nevel -, mert a jog "aktív összetevője" (mint az élesztő?) a tapasztalat.

A tapasztalat életre kelti a jogot. E felfogás erejének közvetítése érdekében Menand a tapasztalat három, Holmes által különösen fontosnak tartott tulajdonságát hangsúlyozza: (1) nem redukálható tételekre; (2) nem egyéni és belső, hanem kollektív és konszenzuális; és (3) eredendően tartalmaz egy "pontatlansági tényezőt", vagyis "a tapasztalat túlságosan amorf, vagy túlságosan sokrétű ahhoz, hogy valaha is egyetlen magatartásvonalat diktáljon".⁴

A harmadik funkció megvilágítja az első kettőt. A tapasztalat, ahogy Menand magyarázza, harcol az esszencializmus ellen; szétválasztja azt, amit az elme meg akar hasítani, és amit meg akar tartani. Annak következményei, hogy az ember hogyan gondolkodik az élet által felvetett problémákról, nyilvánvalóvá válnak abban, hogy ezeket a problémákat hogyan keretezi (a képzelet és a fogalomalkotás kérdései), milyen gondolkodásmóddal vizsgálja a javasolt megoldásokat és azok következményeit (logika és retorika), és hogyan kellene a legjobban viselkednie (erkölcs és etika) a tapasztalat csúszos jellegének ezen alapvető tudatában.

Holmes intellektuális meggyőződésének és előszereteteinek ilyen értelmezése miatt Menand talán nem teljesen ellenszenves azzal az elképzeléssel, hogy a legjobb, ha Holmes-t úgy látjuk, ahogyan ő látta magát, magányos gondolkodóként, de rámutatna, hogy ez a kép beleillik az intellektuális hős ideáljába, amelyet "Az amerikai tudós"-ban találunk. Lehet, hogy Holmes kissé megváltoztatta ezt a képet, hogy tükrözze polgárháborús tapasztalatait, és barátja, Henry Abbott katonai kötelességtudata iránti példamutató odaadásáról mintázta, de a történelmi alak Holmes gravitációs vonzása a jelenre elsősorban abban rejlik, ahogyan az érett önismeretet megszemélyesíti abban a teljes meggyőződésében, hogy a bizonyosság erőszakot rejt magában.⁵

Az esszencializmus így a veszély jelszavává válik. Ha a jognak nincs lényegi aspektusa, az azért van, mert az életnek nincs lényegi aspektusa - kivéve talán azt, hogy

folytassa, hogy folytassa.

Menand szerint a történészek fordítva látják a dolgot, amikor a "bizonyosság elvesztése" kifejezést használják a Holmes kulturális tájképének kiemelkedő rendellenességére. Nem a bizonyosság elvesztése, hanem a bizonytalanság megdöbbentő felfedezése volt az, ami a gondolkodókat mozgósította, és érzékennyé tette őket arra, amit William James virágzó, zsebongó zűrzavarnak nevezett.⁶ Még akkor is, ha Holmes számára nem a virágzás, hanem a dübörgés, nem a zúgás, hanem a golyók süvítő és gellert kapó zaja rázta ki abolicionista transzából, és ébresztette fel az életet és a gondolkodást fenyegető, homályos fenyegetésekre.⁷ Örökre ragaszkodott ahhoz az életet megerősítő tagadáshoz, amelyet legjobban a következő szavak fejeznek ki: "A bizonyosság illúzió, és a nyugalom nem az ember sorsa".⁸

Lehet, hogy Holmes magányos gondolkodónak tekintette magát, és úgy tűnik, Menand hajlandó ezt elismerni, de az igazság az, hogy Holmes már nem tűnik annyira magányosnak. Sokan, köztük Menand is, azt az üzenetet hozták haza, hogy életünk sorsszerű a körülmények által, és véleményünk és nézeteink soha nem szabadulnak ki a születésük korlátai közül. Részesei vagyunk annak az előítéletnek vagy elfogultságnak, amit mi magunkban megkülönböztetünk, vagy amit mások - mindig is segítőkészen - megtalálnak bennünk.

<break/>

Menand úgy oldja meg a leíró és elbeszélő problémát, hogy decentralizálja a Holmes azonosításának politikai és filozófiai kérdéseit. Nem foglalkozik Holmes önképével sem, mint az eszmék emberével. Az ő Holmesa sokkal elemi erejűbb. Ő egy olyan ember, aki átgázolt egy véres folyón, és az egyéni kötelesség olyan mély látomásában megkeresztelkedve szállt partra, hogy azonnal a spirituális szó jut eszünkbe.⁹ Menand megjegyzi Holmes egész életén át tartó ragaszkodását ahhoz, amit Holmes "jobbizmusnak" nevezett, és a lényegre térít, amikor eltereli a figyelmet a talán

meglehetősen hétköznapi gondokról: "Hívás

Holmes progresszív vagy reakciós, az olyan, mintha mondjuk Wittgensteint progresszívnek vagy reakciósnak neveznénk."¹⁰

Az összehasonlítás találónak, sőt okosnak tűnik; összehozza azt az embert, aki arról a hősiességéről beszélt, hogy a gondolatokat "a magány fekete szakadékában, amely elszigetelőbb, mint ami a haldoklót körülveszi",¹¹ , azzal a zsenivel, aki a modern analitikus filozófia legkülönösebb tételét mondta ki: "Amit egyáltalán ki lehet mondani, azt világosan ki lehet mondani; amiről pedig nem lehet beszélni, arról hallgatni kell".¹² Mi köze van az ilyen gondolkodóknak a politikai vagy filozófiai címkékhez?

De aztán Menand tovább magyarázza álláspontját: "Ez [a kérdés] feltételezi, hogy őt [Holmes-t] érdekelték eszméinek politikai következményei. Egy dolog azonban biztosan elmondható Holmesról mint bíróról, hogy az általa eldöntött ügyekben szinte soha nem törődött a végeredménnyel. Nem olvasott újságot, és teljesen, néha fantasztikusan közömbös volt döntései valós hatásai iránt. A jogot aprólékosan változatos, gyakran unalmas, de néha elragadóan kellemetlen intellektuális problémák sorozatának tekintette."¹³

Ezt az értékelést nehéz megérteni. Az ismert tényeket - hogy Holmes nem olvasott újságokat, és nem osztotta Brandeis ízlését az adatok iránt - vegyíti a meglepő következtetéssel.

hogy nem törődött döntései "valós hatásaival". Szinte mellékes, hogy történelmileg túlhúzott. Az első döntés, amellyel Holmes hírnevet szerzett, amíg a Massachusetts-i Legfelsőbb Bíróság tagja volt, a *Vegeahn v. Guntner* volt. Ebben az 1896-os ügyben Holmes különvéleményt fogalmazott meg a többségi vélemény ellen, amely felülbírálta azt az engedélyt, amelyet a méltányossági eljárásban eljáró Holmes ideiglenesen megadott a sztrájkolóknak, hogy sztrájkoljanak korábbi munkáltatójuk üzeme előtt,

miután az alsóbb fokú bíróság a

a munkáltatót, és felszólította a sztrájkolókat. Bizonyára megértette a döntés "valós hatását".¹⁴

Menand értékelésének igazi nehézsége azzal a ki nem mondott feltételezéssel kapcsolatos, hogy egy olyan ember, aki a saját szakmáját ilyen odaadással űzte, ahogy az egy jobbikoshoz illik, közömbös lenne döntései - vagyis jogi munkájának - hatásai vagy következményei iránt, mert aggályai nem illeszthetők be a progresszív-reakciós politikai spektrumba. Menand nézete azzal a veszéllyel jár, hogy Holmesból intellektuális dandy-t csinál, aki azért kezdett el bíraskodni - ahogy Wittgenstein azért kezdett el tanítani egy falusi iskolában -, hogy csillapítsa az ambícióit és egy kis kenyeret tegyen az asztalra.

Ha Holmes-t, ahogy Menand is teszi, a "szakmaiság Emersonjának" nevezzük, a¹⁵ végső soron ugyanabba az értelmezési mocsárba vezet, mint a magányos gondolkodó gambit. Ha nem lépünk hátra, és nem szánunk rá egy pillanatot, hogy átgondoljuk Holmes fő gondját, azt, hogy mi érdekelte leginkább, akkor megoldhatatlan marad az a probléma, hogy beillesszük őt egy összefüggő elbeszélésbe - amely figyelembe veszi mind az ő, mind a mi gondjainkat.

<break/>

Sok más kommentátorhoz hasonlóan Menand is megemlíti azt a kísérőlevelet, amelyet Holmes írt Emersonnak 1876-ban, amikor elküldte neki "Primitív fogalmak a modern jogban, 1. sz." című cikkének udvariassági példányát.

10 Beacon St., Boston

1976. április 16.

Kedves Emerson úr

Ezzel a levéllel küldöm el azt a cikket, amelyről beszéltem. A címe: "Primitív fogalmak a modern jogban". Ha a részletek ruházata nem útjában áll, remélem, hogy az ötletek nem lesznek érdektelenek számodra. Nekem úgy tűnik, hogy fáradtságos és kissé fájdalmas próbaidőszak után megtanultam, hogy a törvény éppúgy utat nyit a filozófiához, mint bármi máshoz, ha eléggé erőltetjük, és remélem, hogy ezt még halálom előtt bebizonyítom. Fogadd el ezt a kis írást úgy, mint amit ebben a hitben írtam, és mint a hála és tisztelet enyhe jelét, amit irántad érzek, aki mindenkinél jobban elindította bennem a filozófiai erjedést.¹⁶

Menand úgy értelmezi ezt a rövid levelet, mint a szakmai hivatás kinyilvánítását; egy korai előszó Holmes nemzedékének szóló üzenetéhez, miszerint "az önzetlen kutatás a legjobb módja annak, hogy feltörjük a világ dióját".¹⁷ Novick úgy látja, hogy ez jelzi azt a pillanatot, amikor Holmes felismerte, hogy a szokásjog káosza és bonyolultsága mögött egy egyszerű, rendezett "elemekből vagy tudattalan gondolkodás struktúráiból álló rendszer" húzódik meg.¹⁸ Frederic Kellogg úgy látja, hogy ez egyrészt a Holmesra nehezedő "inkubus" - a filozófia iránti megszállottsága -, másrészt Holmesnak a jog kategorizálására irányuló Austiniánus ihletésű törekvéséről a jog új "víziója" felé való fordulását bizonyítja, amely elfogadta a történelmi változások valóságát.¹⁹ G. Edward White hasonlóképpen úgy látja, hogy ez jelzi azt a történelmi irányba való fordulást, amely Holmes érett tudományosságát jellemezte. Ez jelezte a történelmi tudatosság, az elemzői kifinomultság és a kortárs szociálpolitikai aggályok iránti éles érzék integrációját (ami leginkább a még mindig készülő *The Common Law*-ban mutatkozik meg).²⁰ Liva Baker számára a felfedezés eufóriáját jelenti - azt, hogy Holmes a jogban "az emberi történelem mögöttes erőinek egyik legvilágosabb kifejeződését" vélte felfedezni, egy "evolúciós,

reagáló

a társadalmi és politikai környezethez.²¹ Ez eloszlatja aggodalmát, hogy egy intelligens ember tanulhat jogot, lehet ügyvéd (vagy bíró), és mégis megőrizheti az eszét.²² És egy záró ellenjegyzetben a közelmúltban megjelent Holmes-életrajzíró, Susan-Mary Grant úgy véli, hogy a levél jelentőségét túlértékelik. Holmes ugyanezt mondta barátjának, William Jamesnek majdnem egy évtizeddel korábban.²³

E választások közül szerintem Kellogg és Baker olvasata a leglényegesebb a mi célunk szempontjából, hogy megpróbáljuk megérteni a Holmes által Emersonnak kifejezett aggodalmat. Mivel azonban nem ismerjük az összehasonlításokat, amelyekre Holmes gondolt, nehéz megérteni, hogy pontosan mit is akart mondani. Az, hogy a jog éppúgy utat nyit a filozófia felé, "mint bármi más", csodásan hangzik (különösen a gyakorló jogászok számára!) - feltéve, hogy van valami konkrét elképzelésünk arról, hogy mit ért "bármi más" alatt. A legvalószínűbb jelöltek a XIX. század közepén-végén - a tulajdonképpen filozófiai tanulmányok (mondjuk a német Kant és Hegel, a skót Reid és Stewart, valamint az angol utilitaristák vagy idealisták) és a tágan értelmezett irodalom, vagy akár a matematika - éppen azért lennének jelöltek, mert a fiatal elme fejlesztésére (vagyis nagyobb érzékenységgel való felruházására és élesebb felfogásra való nevelésére) szolgáló elismert tanterv részét képezték.

Maradjunk egy pillanatra ennél a gondolatnál, és gondoljuk végig, hogyan válaszolt Holmes, sok évvel Emersonnak írt levele után, Harold Laski kérdésére, hogy mi indította el őt a *The Common Law* megírásához vezető úton. Henry Maine *Ősi törvénye* volt az, kérdezte Laski?

Azt kérdezi, hogy mi indította el a könyvemet. Természetesen nem tudok válaszolni az öntudatlan elemekre. Nem hiszem, hogy Maine-nek bármi köze lett volna hozzá, kivéve, hogy táplálja a filozófiai szenvedélyt. Azt hiszem, a mozgalom belülről jött - abból a

szenvédélyes követelésből, hogy ami olyan önkényesen hangzott a

Blackstone-nak például valamilyen ésszerű értelmet kellene adnia - hogy a törvényt, ha lehet, be kell bizonyítani, hogy méltó az értelmes ember érdeklődésére - (ez volt a kérdés formája). Sok lelki gyötrődésen mentem keresztül, mire rájöttem a kérdésre adott válaszra, amelyet azóta is gyakran adok.²⁴

A Laskinak adott válasz nagy szükségszerű kontrasztot ad az Emersonnak írt levélhez. Méltó-e a törvény egy intelligens ember érdeklődésére? Tud-e a jog - van-e meg hozzá az eszköz, a képesség - táplálni a filozófiai szenvedélyt? És: mit árul el nekünk Holmesról, hogy Emersoni megvilágosodása előtt több mint egy évtizedig a jogi kutatáshoz és gyakorlathoz láncolta magát - beleértve a *Kent's Commentaries* szerkesztésének három évig tartó fárasztó feladatát -, még akkor is, amikor az az aggodalom marta csontjait, hogy alkalmatlanná teszi magát a szellemi életre?

Két évtizeddel az Emersonhoz írt kísérőlevele után, és körülbelül egy évtizeddel a Laskival folytatott eszmecsere előtt, amikor Holmes az ötvenes évei közepén járt, a Brown Egyetem diplomaosztóján beszélt. Ebben a rövid beszédében egy kis önéletrajzot adott. Amikor arról az útról beszélt, amelyet bejárt, hogy elérje a gondolkodás ideális Örök Városát, sok olyan metaforát fogalmazott meg, amelyekből később a magányos gondolkodó mém született. A jogról úgy beszél, mint egy feltérképezetlen, kivilágítatlan óceánról. A részletek sűrű ködét, egy koromfekete, fagyos és fogalmilag sivár éjszakát ábrázol. Aztán elmeséli, ami kétségtelenül erős benyomást tett volna egy az ő osztályához, kultúrájához és ambícióihoz tartozó fiatalemberre: "A hatósági hangok arra figyelmeztettek, hogy a jég zúzmara alatt bármelyik hajó elsüllyedhet. Az ember azt hallotta, hogy Burke azt mondta, hogy a jog élesíti az elmét azáltal, hogy beszűkíti azt. Thackeraytól hallottuk, hogy egy ügyvéd a nagy elme minden erejét egy alantas szakmára fordítja. Egy

látta, hogy a művészek és költők úgy ódzkodtak tőle, mint egy idegen világtól. Az ember maga is kételkedett abban, hogyan lehet méltó egy értelmes elme érdeklődésére."²⁵

Ezekben a mondatokban erős támpontot kapunk mind Holmes 1876-os megvilágosodásának, mind Menand Holmesnak a professzionalizmus Emersonjaként való jellemzésének értelmére. Holmes számára az áttörést az a felismerés jelentette, hogy a jog, "ha eléggé erőltetjük", saját utat biztosít Emerson egységének vagy mindent átfogó egységének eszményéhez.

Minden mindennel összefügg; az egyik tény éppúgy vezet a végső beteljesedéshez, amely az egészet jelenti.

Menand viszont felismeri, hogy Holmes a hétköznapokat, az átlagot, a joggyakorlatot hogyan változtatta át az önátalakítás olvasztótégelyévé. Bár Menand ábrázolásában ez inkább esztétikai, mint etikai jellegű. Menand leírása ragyogóan és csábítóan szintetizálja a munka korábbi puritán vagy kálvinista, Istentől vezérelt etikáját a későbbi dewey-i hittel az egyéni kutatások eredendő, nem elitista erényeiben és azok visszhangjában. De vajon igazságot szolgáltat-e annak a filozófiai szenvedélynek, amelyet Holmes érzett? Nem hiszem.

Holmes következetesen megfogalmazza élete meghatározó szenvedélyét. Ezt filozófiai jellegűnek írja le; ideális formájában erős családi hasonlóságot mutat azzal, ahogyan Thomas Carlyle megfogalmazta a viktoriánus hitvallás lényegét: "Az igazság, bár az ég is összetörne, amiért követem".²⁶ De a kettő nem azonos. Az ember feláldozhatná az életét filozófiai, filológiai vagy matematikai tanulmányokra; vagy a sziklák és rétegzett képződményeik, vagy a szigeti madarak jellegzetes csőrének, vagy a mindennapokban jelenlévő láthatatlan elektromágneses erők tanulmányozására, de a jog? És ami még rosszabb, még a római jog tanulmányozása sem - amivel Maine és James Bryce cambridge-i és oxfordi professzorok érveltek.

erős igényt tartottak a belső szellemi értékre - de a kaotikus angol-amerikai common law?

Maga Menand is bizonyára érzékeli - bármennyire is gyenge - azt a szellemi kiszáradást, amelyet a jogi tanulmányok jelentettek és sokak számára még mindig jelentenek. Az első évet a Harvard jogi karán végezte el, mielőtt szabadságot vett ki, és a Columbia egyetem angol tanszékén doktorált. Soha nem ment vissza a jogi egyetemre.

Holmes valami kitartás miatt nem hagyta abba. Egyes kommentátorok ezt annak tulajdonítják, hogy meg akarta különböztetni magát attól a gyengédségtől, amelyet apja mutatott. Ez a magyarázat talán helytálló. Az ember mégis elgondolkodik azon, hogy a szenvedély, hogy áttörjön a sűrű ködön, még akkor is, ha csak az ész alkonyára van esélye, vajon a legidősebb fiú és az apja közötti nem-azonosság logikájában találja-e meg létjogosultságát.

De visszatérve a lényegre. A szellemi érettség akkori kánonjai szerint a jogi tanulmányok önmagukban elegendő eszközt jelentenek-e a nagyobb érzékenységhez és élesebb felfogáshoz? Vajon a jog útja elvezetne-e az élet vagy a létezés valamilyen átfogó igazságához? Készen állna egy kinyilatkoztatás? Senki sem gondolta ezt. Burke figyelmeztette a fiatal tudósokat, hogy a jogi hivatás és - implicite - a professzionalizmus (bár nem használta ezt a szót) milyen veszélyeket jelent a szellemi jólétükre nézve. A jogi tanulmányok eltorzítanak az elméjüket. Holmes azonban e figyelmeztetések ellenére komoran kitartott amellett, hogy - Wallace Stevens klasszikus kifejezésével élve - "elhitesse magával a csillagos égboltot".

<break/>

Még azután is, hogy az ember felfogta az önállóság fontosságát, "hogy biztonságban van, ha a bátorságra és az időre bízta magát" - folytatja Holmes 1897-es évindító beszédében,

meg kell tennünk egy utolsó lépést. "[N]em kell szembenéznie az eredeti munka magányával."²⁷ Az ember kísértésbe esik, hogy közbeszúrja, Holmes éppen ezen a ponton találta magát, amikor 1876 áprilisában írt Emersonnak. Fogalma sem volt arról, hogy a *The Common Law* a láthatáron van, de már megkezdődött az a folyamat, amelynek során az, ami "Blackstone-ban olyan önkényesen hangzott", nem az értelemben, hanem a tapasztalatban talál majd otthonra. És mint tudjuk, a tapasztalat a jog élete, nem a logika.

A következő eseményláncot kapjuk. Emerson katalizálja a filozófiai erjedést Holmes elméjében. A háborúból való visszatérése után Holmes - talán még jobb belátása ellenére is - úgy dönt, hogy jogot tanul. A jog eluralkodik az életén, és - különösen ezekben a korai években - kezdi kiszorítani a szigorúan filozófiai és irodalmi anyagokat. 1873-ra befejezi a *Kent's Commentaries* szerkesztését, és most már van szabadideje arra, hogy nem jogi műveknek szenteljen figyelmet. De többnyire nem teszi ezt meg. Olvasmányait bővíti, hogy biztos, mégis főként jogi vonatkozásúak.²⁸ Megélnéülve és felbátorodva tér vissza az aktív tudományosságához, és a "Primitive Notions In Modern Law" című művének befejeztével jelenti Emersonnak, hogy a próbaidőszak véget ért. Felfedezte, hogy a jog, ha nyomást gyakorolnak rá, enged a filozófiai látásmódnak. A Laskinak írt, jóval későbbi leveléből aztán arra következtetünk, hogy a jog alatt inkább azt érti, amit Blackstone-ban találunk - az angol szokásjog standard útmutatóját -, és kevésbé a szakszerűen kodifikált vagy filozófiailag elemzett és rendszerezett jogot.

Ez a származtatott szekvencia sajátos fejtörést okoz. *Hogyan* találja meg a filozófiai szenvedély a beteljesülését a jogban? Vagy, hogy az általunk használt kifejezésekkel fogalmazzam meg a kérdést, hogyan bizonyítja be valaki, hogy Burke téved? Hogyan érvelhetnénk vagy mutathatnánk be, hogy a jogtudomány nem szűkíti és deformálja a diákok elméjét - vagy, hogy átdolgozzuk Emerson színes

mondatot, késeket ültetnek az agyukba - de végső soron elvezetnek ahhoz az átfogó felismeréshez, hogy mi csupán egy elképesztő, örökké mozgó egész működő részei vagyunk? Vagy prózaibb megfogalmazásban: milyen eszközökkel bővíti a jogi tanulmányok, a jogi anyagokban és a kapcsolódó gyakorlatokban való mély, hosszan tartó elmélyült elmélyülés az érzékelés körét és éleslátását?

A válasz ahhoz kapcsolódik, hogy a törvényt egyfajta nyomásként ismerjük fel, a pillanatban a legnyilvánvalóbbnak, legsürgetőbbnek és igazabbnak tűnő dolgok fényében kell tekintélyt parancsolóan cselekednünk. Ha a jog a cselekvés egy sajátos fajtája, akkor a filozófiailag folytatott tanulmányozása saját nyomást gyakorol az ellenszegülő anyagokra (például az esetekre, törvényekre, értekezésekre), és arra kényszeríti őket, ha a nyomás elég nagy, hogy felfedjék létezésük paramétereit. A filozófiai szenvedély végső soron abban a hitben gyökerezik, hogy a világ *megismerhető*. A következő kézenfekvő lépés annak megerősítése, hogy a jog megismerhető, és - kevésbé nyilvánvalóan - megismerhető más módon, mint ami a common law jogrendszerekben megszokott volt.

Ami a "Primitív fogalmak a modern jogban" szerzője szerint volt, az nagyrészt feltételezés volt. A szónak valóban többes számban kellene állnia - feltételezések -, még hozzá nagyon sokan. Annyira hozzászoktunk ahhoz, hogy azt halljuk, hogy Holmes hogyan használta a történelmi elemzés erejét a lehetőségek feloldására és a szellemi energia felszabadítására²⁹, hogy könnyen elnézzük, hogy korai erőfeszítései, amelyek egy távoli felfogás, egy primitív fogalom, mint számos, látszólag összefüggéstelen jogi doktrína forrása kivetítésére irányultak, az ellenkező és egymással versengő célt szolgálták: az akkori jelen feltételezések számtalan feltételezésének megfélékezését és átszűrését.

A feltételezések szorosan kapcsolódnak az indokláshoz. Az életben pedig bőségesen vannak és szükségesek, ezért Holmes igyekezett megkülönböztetni a

"spontán cselekvést a

intelligencia"³⁰ , amely a jogi gondolkodásra jellemző másfajta érvelésből származó közvetlen előnyök érzékeléséhez vezetett. E célból elengedhetetlennek tartotta, hogy felhívja kollégái figyelmét arra, "hogy a különböző politikai megfontolások, amelyekről nem ritkán *feltételezik* [!], hogy megalapozták ezeket a doktrínákat, valójában egy későbbi időszakban találták ki, hogy magyarázatot adjanak arra, ami már megvolt, - ez a folyamat ismerős a jogtörténet minden tanulmányozója számára".³¹

A mi aggodalmunk itt kettős. Először is, ami Holmes intellektuális áttörését illeti, úgy véljük, hogy az akkor történt, amikor rájött, hogy egy történelmileg éber és tájékozott intelligencia képes leszűrni a jogi doktrína magyarázatára általánosan használt különböző racionalitásokat és feltételezéseket. A történelmi esetlegesség felismerése valójában másodlagos szempont. Ugyanez az intelligencia egy kifinomultabb szinten elkezdhetette rendezni és elrendezni az uralkodó feltevéseket aszerint, hogy azok továbbra is életképesek-e. Ezt a feladatot úgy teljesítené, hogy összehangolná őket azokkal az elemekkel, amelyeket Holmes később a tapasztalatban uralkodónak minősítene a jogi tevékenységre vagy szakmára vonatkozóan (a kor szükségletei, az uralkodó erkölcsi és politikai elméletek, a közrenddel kapcsolatos bevallott vagy tudattalan intuíciók, a bírának a közösségükben másokkal közös előítéletei).³²

Ez a magyarázat elvezet a második ponthoz. Ha Holmes filozófiai szenvedélye a jogban merült ki, akkor a jog - az anyagi jogi doktrínák, az integrált formák és eljárások, az esetek, szabályok, törvények és határozatok összessége - a maga utánozhatatlan módján reagált a szenvedélyre, arra kényszerítve azt (Holmest), hogy új módon legyen tudatában önmagának (önmagának). Mikor jött rá Holmes, hogy azt a mozgást, amelynek során a feltevések joggá válnak, a jog pedig feltevésekké alakul át, nem lehet komoly torzítás nélkül egyszerűen és fokozatosan logikusan körvonalazni? Erre a kérdésre nehéz válaszolni, de

nyilvánvalóan egy bizonyos ponton - Fred Kellogg szerint valószínűleg akkor kezdődött, amikor Peirce előadást hallgatott a logikáról³³ - eszébe jutott, hogy a filozófiai szenvedélyt (amely a világot kiválóan megismerhetőnek tételezi) önmagában is szabályozni kell. Nem is lehetne elképzelni a viktoriánus hitvallással szembeni szembeötlőbb ellenvéleményt, amely ne vezetett volna annak teljes elutasításához.

Holmes arra irányuló erőfeszítése, hogy felismerje és szabályozza a feltételezéseket (tágabb értelemben: szükségszerűségeket, intuíciókat, politikai meggyőződéseket stb.), a maga módján dolgozta fel Malthus és Darwin alapvető felismeréseit. Holmes az ő sémájukat kiegészítette azzal a koraérett intuícióval, hogy a jelen tudattalan érzékelése (amelyet kiterjesztően az aktualitás érzékeként értelmezünk) gyakran háborúzik a múlt létező, de szunnyadó (pl. a primitív elképzeléseket magába foglaló) műalkotásaival, illetve elősegíti és lecsillapítja azokat.

A múlttal való folytonosság - mondta Holmes - csak szükségszerűség, de nem kötelesség. Ha a történelem mint gondolkodási forma lett a fő eszköz, amellyel a beágyazott gondolkodás relativizálta a jelent (vagyis azáltal, hogy a jelent eszmei értelemben derazifikált élő feltételezésekké változtatta), a jelen viszont a maga oldalán a spontaneitás sokféle csíráját és a valódi újdonság és változás időszakos, olykor hipnotizáló reményét hordozta. Ez utóbbi, ha nem kezelik, azzal fenyegetett, hogy a történelmi múltat túlhittségek áradatába meríti.

<break/>

Talán segíthet az előző szakasz érvelésének tisztázásában, ha röviden kitérünk Henry Maine *Ősi törvény* című művére. Holmes Laski kérdésére válaszolva tagadta, hogy Maine könyvének közvetlenül sok köze lenne *A közös joghoz* - ez az állítás egyébként többször is hitetlenkedést és sok fejrázást váltott ki Holmes szemtelen vonakodása miatt, hogy nem hajlandó elismerni azt, ami nyilvánvalónak tűnik. De

azzal, hogy azt állítja, hogy Maine táplálta a

filozófiai szenvedélyével Holmes nem kis bókot tett a férfinak annak fényében, amit Holmes a legkedvesebbnek tartott.

Az ókori jog elején Maine nagyjából vázlatosan leírja, hogy a társadalmak milyen szakaszokon mennek keresztül, mielőtt jogi kódexet alkotnának. A nyilvánvaló középpontban az ókori Róma tizenkét táblázata áll. Maine rámutat az írott jogi kódexek legfőbb előnyeire a korábbi proto-joghasználatokkal és szokásokkal szemben. Maine azt állítja, hogy a rómaiak szerencsés módon történelmük egy kedvező időpontjában hozták létre törvénykönyvüket, amikor "a római társadalom még alig lépett ki abból a szellemi állapotból, amelyben a polgári kötelezettség és a vallási kötelesség elkerülhetetlenül összezavarodnak."³⁴ A Tizenkét Tábla időben történő bevezetése megvédte Rómát a barbár társadalmakra jellemző veszélytől, amely általában "teljesen végzetes" a civilizációs fejlődésükre nézve.

A veszély a következő. Mielőtt egy társadalom eljutna a jogi kódex bevezetésének szakaszába, a fizikai és erkölcsi egészségét elősegítő szokásokra támaszkodik. Ha ezek a szokások "megmaradnak integritásukban mindaddig, amíg az új társadalmi igények új gyakorlatokat nem tanítanak, a társadalom felfelé ívelő menetelése szinte biztos".³⁵

De sajnos van egy fejlődési törvény, amely mindig azzal fenyeget, hogy az íratlan szokásokra is hatni fog. A szokásoknak természetesen sokan engedelmessé válnak, akik képtelenek megérteni célszerűségük valódi okát, és ezért elkerülhetetlenül arra kényszerülnek, hogy babonás okokat *találjanak ki* állandóságukhoz. Ekkor egy olyan folyamat indul meg, amelyet röviden úgy lehet leírni, hogy az ésszerű szokások ésszerűtlen szokásokat hoznak létre.³⁶

És milyen mechanizmus révén történik ez?

Az analógia, amely a jogtudomány érettségében a legértékesebb eszköz, gyermekkorában a legveszélyesebb csapda. Az eredetileg jó okokból a cselekedetek egy bizonyos csoportjára korlátozott tilalmakat és rendeleteket úgy alakítják ki, hogy azok az azonos osztályba tartozó összes cselekedetre vonatkozzanak, mert az ember, akit egy dolog miatt az istenek haragja fenyeget, természetes rettegést érez, ha bármilyen más, ahhoz csak távolról is hasonló dolgot tesz.³⁷

Maine a táplálkozással, a higiénéjével és az osztályok társadalmi felosztásával kapcsolatos példákkal folytatja az érvelést. A példák a korai indiai jogból származnak (Maine "hindu jognak" nevezi), és halmozott retorikai erejük a hindu és a hinduizmus ellentétéből fakad.

a jog fejlődése (vagy éppen nem fejlődése) a rómaiaknak. Az összehasonlítás még inkább felerősödik Maine azon feltételezéséből, hogy a rómaiak és a hinduk ugyanabból a faji törzsből származnak.

Maine soha nem teljesen világos okokból azt állítja, hogy a római törvénykönyv megóvta a római népet attól a sorstól, amely a legtöbb más primitív társadalmat sújtotta, mert "akkor állították össze, amikor a szokások még egészségesek voltak, és száz évvel később talán már túl késő lett volna".³⁸

Maine egyértelműen azt akarja, hogy azt a következtetést vonjuk le, hogy a Tizenkét Tábla (mint törvény) a természetes gondolkodásmódot korlátozta és szabályozta. Ez a mód, hogy röviden jellemezzem, az a természetes hajlam, hogy fölösleges feltételezéseket produkáljunk. Ez a pusztán emberi leleményesség, vagy egy korszerűbb, kevésbé terhelt szóval élve, játék. Szélsőséges esetben találékonysághoz és leleményességhez vezet, vagy a félelmek és a bénító "mi lenne, ha" végtelen

szaporodásához. Lehet persze olyan forgatókönyveket kitalálni, amelyekben az elme

viszonylag nyugodt és ötlettelen, vállalkozó kedvű és ostoba. De az analógia túlradásának és ellenőrzésének előfeltevése egy olyan Maine, amelyet a helyhez kötött és a haladó társadalmak közötti különbségtétel kialakítására használtak.

Alapvetőnek tekintette az emberi "babonás ellenszenvet a változás iránt".³⁹ Hozzátette, hogy a nyugat-európaiak nem értették meg és nem értékelték társadalmaik különlegességét a világtörténelem fényében. "A köztünk közös gondolkodás hangja, minden reményünk, félelmünk és spekulációnk lényegesen megváltozna, ha élénk előttünk állna a haladó fajok viszonya az emberi élet teljességéhez".⁴⁰ Hogy mi a progresszív és a stacionárius társadalmak közötti különbség oka, az Maine bevallása szerint nagyrészt homályban marad. Egy dolog azonban kiemelkedett - és Maine melléktémaként fejlesztette ki könyvében -, a megfelelő elvek alapján bevezetett (római) jog lehetővé tette egy társadalom számára a haladást azáltal, *hogyan* új helyzetek felmerülésekor *hogyan* ellenőrizte és irányította az analógia fölöslegét.

Általánosságban szólva, a jog biztosította a legintelligensebb társadalmi eszközt arra, hogy új felfogásokat oltsanak a meglévő szokásokba, és álcázzanak minden valódi, érdemi társadalmi változást. A jognak ez az alapvető célja még akkor sem változott, amikor a rómaiak a sztoikus tanok fényében kezdték értelmezni a jogukat. A szenvedélyeknek való ellenállásra és a természet szerinti cselekvésre való felhívás hasonló színezetet öltött; az ilyen-olyan-olyan gondolkodás bőségének, burjánzásának ellenőrzésére és irányítására való felszólítás.⁴¹

A római jog még a belső eljárásaiban is felismerte annak fontosságát, hogy a természetes hajlamot a feltevések fölöslegének előállítására hasznosítani kell. Például a jogi szabályok kidolgozásakor a római jogászok nem szorítkoztak az előttük álló tényleges tényekre; felhasználhatták azt, amit mi hipotéziseknek (valójában

analógiáknak) neveznék.

hogy kiterjesszék döntéshozatali folyamatuk hatókörét - "a tények semmilyen kombinációja nem rendelkezett különösebb értékkel, mint egy másik".⁴²

Maine az *Ósi jog* jelentős részeit annak bemutatására szentelte, hogy a haladó társadalmak hogyan haladtak előre a különböző szakaszokon - az álló társadalmak nem érdekelték, csak azért, hogy fényképes negatívumként használhassa őket -, valamint annak hangsúlyozására, hogy a jog milyen szerepet játszott a szakasról szakaszra való mozgás megkönnyítésében.

Bár Maine és Holmes gondolkodása csak különböző pontokon keresztezi egymást, az a törekvésük, hogy történelmileg tájékozott intelligenciát használjanak mind a feltevések ellenőrzésére, mind pedig további megfogalmazásuk ellenőrzésére, aláhúzza azt a közös hajlamot, hogy a "jogrendszer fokozatos javulását" hangsúlyozzák.⁴³ Ez a kifejezés, Maine-é, a világnak azt a "kis szeletét" jellemezte, amelyet a progresszív társadalmak alkottak.⁴⁴ Úgy tűnt, hogy a jogrendszer amelioratív aspektusa abban az intézményesített képességben áll, hogy a javasolt analógiák révén új társadalmi helyzeteket és új társadalmi igényeket kérdezzen le, és egyidejűleg fenntartsa a kapcsolatot az új körülmények és a meglévő szokások között. Az (írott) jogi kódex rögzítettsége gyakran biztosította a szükséges ballasztot ezeknek a kitérőknek.

Bár Holmes nem ugyanazt a nyelvet használta, mint Maine, minden bizonnyal fejlett intuícióval rendelkezett a jog időbeli aspektusait illetően. A jog nemcsak az időben és az időn keresztül létezett; legügyesebb gyakorlói azt is felismerték az új helyzetek és új igények számonkérése során, hogy egyes analógiák (feltevések) sokkal hosszabb időbe telik, mire felvetik magukat, mint mások.⁴⁵

Maine felismerte, hogy az általa "a fejlődés törvényének" nevezett jelenség potenciálisan káros hatással lehet a társadalom fejlődési képességére. A korlátlan

analógiás gondolkodás, hacsak

írásos törvénykönyv (vagy, mint Anglia esetében, egy viszonylag rögzített szokásjog) és megfelelő elvek által vezérelve, megakasztaná a társadalmi fejlődést. Holmes valójában egy lépéssel tovább ment. Elgondolkodott a filozófiai szenvedély káros hatásain magára a jogra. Ez az aggodalom magyarázhatja a "Law in Science and Tudomány a jogban."

Ebben a beszédében Holmes kételkedik abban, hogy "van-e magasztosabb életforma, mint a nagy absztrakt gondolkodóé, aki olyan problémák sikeres tanulmányozásába burkolózik, amelyeknek önmagát szenteli, olyan cél érdekében, amely e szavak hétköznapi értelmében nem önzetlen vagy önző, hanem egyszerűen a legmélyebb éhségét táplálja, és lelkének legnagyobb adottságait használja fel".⁴⁶

Aligha lehet elképzelni ennél csodálatosabb zsoltárt, amely a noetikus készletét dicsőíti.

Aztán Holmes hirtelen azt mondja: "De végül is egy olyan embernek, aki minden erejével teljes, a helye a harcban van. A professzor, az írástudó ember, az élet felét feladja... hogy védett tehetsége békében növekedjen és virágozzék." Zárja mondandóját. "De az, hogy egy élő kérdésben, a cselekvés céljaira, a saját veszélyedre dönts, egész természetedet követeli meg."⁴⁷

Ezekben a szavakban ismét találkozunk a nyomás fogalmával. A társadalomban való élet nyomása, ahol a nagy horderejű kérdések által előhívott eszmék a cselekvésben tesztelődnek, amely aztán ellenmozgásként saját - olykor borotvaéles - kritikát szül. Az érett Holmes elsősorban a jogot, annak aktív oldalát tekintette ebben a kísérleti módban. Passzív oldalát tekintve a szokás, a megszokás, a véletlenszerű eredmények, a tudat halott vagy szunnyadó módozatainak átíratoként létezett. Elismerete a "tudományos vizsgálat" fontosságát, de ragaszkodott ahhoz, hogy "a téma fő céljai gyakorlatiak".⁴⁸ Sőt, ugyanebben a gondolatmenetben még a történelem szerepét is

leszűkítette a jogtudomány tanulmányozásában. Nem biztos, hogy

miért, de nyilvánvalóan Holmes úgy érezte, hogy ha túlságosan kitartóan - a logikai végletig - követik, akkor a történelmi gondolkodás vagy a történelmi tudatosság (mindkettő benne van a "történelem" Holmes általi használatában) eredményei rendkívüli módon megnehezíthetik a megfontolt jogtudósok számára, hogy bevallottan jogi céllal cselekedjenek. "A történelem - mondta - csak egy eszköz, mégpedig az egyik legkevesebb eszköz, egy eszköz elsajátításához. . . Legfőbb jótéteménye az, hogy szétrobbantja a felfújt magyarázatokat".⁴⁹

A felfújt magyarázatok felrobbantása azonban nem aprócska mutatvány. Amikor azt kérdezzük, hogy miért "felfújtak" a magyarázatok, azonnal visszavezetnek minket Holmes "Primitív fogalmak a modern jogban" című könyvének megvilágosodásához. Ugyanezt a felismerést több mint húsz évvel később megismétli: "[W]ikor egy jogász lát egy hatályos jogszabályt, nagyon hajlamos arra, hogy kitaláljon [valószínűleg analógia vagy feltételezés útján], ha nem talál, valamilyen politikai alapot annak alapjául. Valójában azonban egyes szabályok pusztán túlélések. Sokan akár másképp is lehetnének, és a történelem az az eszköz, amellyel mérhetjük, hogy a múltnak milyen ereje volt arra, hogy a jelenünket önmagunk ellenére irányítsa[.]."⁵⁰ Röviden, a történelem, a szót összefoglalóan használva, jól működik, mint egy a hatályos jog felismerhető alapjaival kapcsolatos mai feltevések rendezését és arányosítását jelenti. Segíthet jogi gondolkodásunk szabályozásában. Holmes azonban nem tartotta ezt a legjobb eszköznek az új jogi gondolkodás fejlődésének szabályozására. A jogtudomány más eszközeit kellett tökéletesíteni ahhoz, hogy a társadalmi hiedelmek és attitűdök változásának mindenekfelett elterjedtségéből ki lehessen alakítani azokat az igényes megfogalmazásokat, amelyek a jogban találják meg, vagy arra hivatottak, hogy a jogban találják meg kifejeződésüket.

Amit Holmes "divatjognak" nevezett, az korlátozta a történelem jogi

hasznosságát.⁵¹ Az érem másik oldalán például az "érzett szükségszerűségek" és a "közpolitikai intuíciók" korlátozták a hagyományos logika hasznosságát. Ezek mind egy tágabb jelenség esetei voltak, hogy a bizonyosság nem a bizonyosság próbája. Minden egyes módozatban a bizonyosság

a Holmes által egy másik összefüggésben csalóka pontosságnak nevezett dolog fokozódását idézte elő, akár a gondolkodásban, akár a nyelvben, akár a szép, a jó és a látszólag természetes élelnek, kétdimenziós képzeletében. "A bizonyosság nem a bizonyosság próbája". Holmes így fejezte ki legjobban azt a felismerést, hogy saját filozófiai szenvedélye végső soron olyan transzcendentális alapon nyugszik, amely éppoly önkényes - vagy éppoly önkénytelen -, mint a gránitsziklák és a borbolyabokrok iránti szeretete.⁵²

<break/>

Az amerikai identitás értelmező történetei hagyományosan nagy figyelmet szentelnek annak, hogy ezek az úttörő népek állítólagosan megkülönböztetett módon a gyakorlatias dolgokat részesítik előnyben. A jogállamiság, az amerikai tapasztalat krónikásainak és magyarázóinak másik kedvenc témája, idővel lassan e hajlam kedvelt tárházává válik; a jogra egyre inkább úgy tekintenek, mint az őslakos amerikaiak kizsákmányolásainak, beleértve a kizsákmányolásokat is, megfékezéséhez és irányításához szükséges társadalmi mechanizmusok kormányzásának, szabályozásának és kialakításának eszközére. Robert Summers például a huszadik század második felében arra a következtetésre jut, hogy a jog pragmatikus és instrumentális használatának ez a fokozott megbecsülése "valódi és jelentős hozzájárulást jelent a nyugati jogi gondolkodáshoz".⁵³ Véleménye szerint ez a nyugati jogelmélet negyedik nagy hagyománya, amely a természetjogi filozófia, a történeti jogtudomány és az analitikus pozitivizmus mellett foglal helyet.⁵⁴

Nem meglepő, hogy Summers Holmes-t és a *The Common Law*-t nevezi meg e hagyomány forrásaként.⁵⁵ Ez nem jelenti azt, hogy a későbbi résztvevők ne reagáltak volna Holmes ellen, néha erősen. Mégis Holmesnál találjuk a legfejlettebb kezdeti kifejtését annak, hogy a jogi szabályok és gyakorlatok hogyan helyezkednek el a

folyamatos társadalmi áramlatban, és hogyan válnak céltudatosá, azaz hogyan deklarálják vagy hozzák létre őket bizonyos célok elérése érdekében. De

Holmesnak nem volt elég az élő jog nagyszabású bemutatása. Tudományos munkásságában arra is törekedett, hogy feltérképezze annak mozgását és értékelje hatékonyságát. Így a jog eszközként vagy eszközként való megértése azzal a nettó hatással járt (Summers nem teszi meg ezt a lépést), hogy feltárta azt, ami egyre inkább a jog - a jog mint élő mechanizmus - sajátos tulajdonságának tűnik.

A jog mint élő mechanizmus akkor válik a legnyilvánvalóbbá, szinte vitathatatlanul, amikor már jól beágyazódott egy társadalomba, vagy beivódott egy kultúrába. Membránként működik, megszűri az újat és kiszűri a régit. Talán az a minőség, amelyhez ragaszkodunk, jobban kirajzolódik E. Donald Elliott azon gondolatában, hogy "A jog a tudományban és a tudomány a jogban" című írásában Holmes a jogot - mai szóhasználattal élve - kibernetikus rendszerként, illetve a társadalmi vagy mesterséges intelligencia egy formájaként írja le.⁵⁶

Ez a felismerés két további ponthoz vezet. Először is, segít jobban megérteni számos kommentátor azon állítását, hogy Holmes kifejezetten darwini módszereket alkalmazott jogi elemzéseiben. Perry Miller, a nagy amerikai szellemtörténész például úgy tekintette *A szokásjogot*, mint "az első és talán még mindig a leglenyűgözőbb alkalmazását a jog homlokzatán annak a munkálkodó erők megállapítására szolgáló módszernek, amely Darwin alapvető módszere[]." ⁵⁷ Miller meglátását Daniel Dennett filozófus magyarázata tisztázza és élesíti, ahogyan Darwin a természetes szelekcióról alkotott elképzelését kifejti: ez egy esztelen, mechanikus és algoritmikus folyamat. Dennett leírja a lényegi jellemzőit algoritmikus folyamatot, mint a "dolgok rendezésének, válogatásának és felépítésének lépéseit vagy eljárásait". Dennett az algoritmikus folyamatot "szubsztrát-semlegesnek" ismeri el, ami ebben az összefüggésben azt jelenti, hogy a fogalom nem kötődik biológiai eredetéhez.⁵⁸ Alkalmazhatjuk más anyagokra és tudományterületekre, beleértve, ahogy

Miller megjegyezte, a jogot is.

A második pont visszavezet minket Menand-hoz, aki Holmes-t a "szakmaiság Emersonjának" nevezte. Menand azért vezeti be ezt a kifejezést *A metafizikai klubban*, hogy átvezessen annak tárgyalására, hogyan alakította át Holmes az "amerikai tudós" eszményét. Menand szerint Holmes ötvözi Emerson archetipikus ábrázolását a vitéz Henry Abbot képével, akinek a katonai kötelesség iránti odaadása lehetővé tette számára, hogy személyes gátlásai és előítéletei ne csavarják meg lojalitását vagy ne csorbítsák bátorságát. Néhány oldallal korábban Menand meghatóan írta le Abbot halálát; a leírás gyér, de valahogy mégis sikerül megindítóan átadni a pillanat pátozát. A tiszt megparancsolta az embereinek, hogy essenek a földre, de jobb híján állva maradt, hogy az ellenséges állásokra irányítsa a lövéseket. Végül egy golyó találta el. Menand úgy véli, hogy a katonai bátorságnak ez a példaképe óriási hatással volt Holmesra, és végül abban talált második életre, ahogyan Holmes jogászként és bíróként viselkedett.⁵⁹

Menand felfogása azért elbűvölő, mert nagyon sok mindent ügyesen integrál a Holmes-matricába. Az emersoni motívumot, miszerint a saját tapasztalatainkba való belemerülés a szükséges első lépés az intellektuális függetlenség eléréséhez; a polgárháború átalakító jelentőségét Holmes számára, különösen, ha a bostoni abolicionista háttérrel állítják szembe; a polgárháború után felgyorsuló törekvést a professzionalizmusra a jogban; a jogászok önértelmezésének és praxisának egyre kifinomultabbá válása, a jogtörténet nagyobb megbecsülése, a kérges hagyományoktól megszabadult eljárások fontossága, a jogi szabályok nagyobb bizonyosságának, egyszerűségének és kiszámíthatóságának keresése; az amerikai gazdaság óriási mértékű terjeszkedése; a tőke és a munkaerő közötti növekvő szakadék és az ezzel járó öntudatosság; a vezető amerikai városok változó arculata és mérete, amelyek idegen országokból érkezőkkel zsúfolódtak tele; a külföldi városok és a külföldi városok közötti egyre nagyobb számú bevándorló; a

a kezdetben szinte észrevétlen, de egyre nyilvánvalóbb változások, amelyeket ezek a gazdasági és társadalmi zavarok okoztak; a változó és egyre féktelenebb politikai lelkesedések; és mindezek közepette egy bíró, aki megkérdőjelezte saját előítéleteit, rossz szemmel nézett amerikai polgártársaira, akik nem így tettek, és mégis minden munkanapon felment a Capitolium lépcsőjére, hogy a lehető legjobban játssza a neki szánt szerepet.⁶⁰

Menand a holmesi esztétika lényegét abban a meggyőződésben látja, hogy a bizonyosság erőszakhoz vezet. De a mag összetétele az észlelés egy még mélyebb pályáján, az egyéni értékkel való törődés hiábavalóságának pályáján rejlik: "Holmes polgári szabadságról alkotott véleményeinek kulcsa az egész jogtudományának kulcsa: az, hogy csak az összesített társadalmi erőkben gondolkodott; az egyénnel nem törődött".⁶¹

Ez a vélemény, amelyet sokan osztanak, akiket Holmes hidegen hagy, sok köze van a Holmes és öröksége körüli folyamatos vitához. Valószínűleg ez a Holmes-szal szembeni kulturális előítélet forrása, amelyet a történelmi enyhítésre tett kísérletek - a *Buck kontra Bell* ügyben kifejtett vélemény például széles körben elterjedt a progresszívek körében - látszólag kevésbé csökkentettek.⁶²

Az ember nem vár más eredményt attól a felismeréstől, hogy Holmes újraértelmezte Emersont - legalábbis "Az amerikai tudós" Emersonját - a modern szakmaiság nyelvén, különösen, ha a választott szakma a jog. Menand portréja hatékonyan és sajnos elszigeteli Holmes-t a modern önteremtés esztétikájába. Nem emeli ki Holmes filozófiai szenvedélyét, a belátás vagy az apropó állandó keresését. Nem hangsúlyozza Holmes azon törekvését, hogy megtalálja a módját annak, hogy a megszerzett észlelést tudássá alakítsa át, majd a tudást cselekvéssé alakítsa. Menand Holmesa kétségtelenül előrelépést jelent azokhoz képest, akik az ambíciót használják a

Holmes-szemlélet szervező rubrikájaként.

életrajz; de a professzionalizmus vagy "jobbizmus" hangsúlyozása Holmesból apátot, példaképet, a kötelesség méltóságának tisztelgését, a modern erény tornyát teszi, amely furcsa módon nélkülöz minden lényegi (azaz önmagán túlmutató) erényt.

Menand portréjának hibája ugyanaz a hiba, mint az amerikai kultúrában Holmes általános ábrázolásában. Nem ismeri fel a filozófiai szenvedély fontosságát Holmes életében, és azt az ugyanilyen fontos felismerést, hogy ezt a szenvedélyt meg kellett fékezni és irányítani kellett. A joggal összefüggésben, a jog - annak számos különböző jelentésében - mint a szenvedély kifejezésének, a filozofálásnak a fő szókincsét, anyagát és eszközét használva Holmes felismerte azt a nyomást, amelyet a jog mint a múlt megnyilvánulása, mint mesterséges társadalmi intelligencia gyakorol a jelenre. A jelenben foglalt állást, a lét élő aktualitásában, ahogyan az érzékelésben és a gondolkodásban kifejeződik. Mégis felismerte a múltnak ezt az állandóan nyomasztó szükségszerűségét. Ahhoz, hogy filozofálhasson, gyakran vissza kellett tolnodni, nyomást kellett gyakorolni az anyagokra; fel kellett ismerni a létező, élő törvényszerűségeket, amelyeknek saját életük volt. A gondolkodás állandó, szakadatlan nyomása révén hitte - hitt benne -, hogy az emberi igényekhez és törekvésekhez jobban igazodó jövő fog kialakulni.

A huszadik századforduló óta Holmes változó hírnevének történetét már sokszor elmesélték.⁶³ Menand megjegyzi, hogy az az alaptétel, miszerint egy kételkednie kell a saját meggyőződésében, ameddig ez a kétely elmegy, majd fel kell vennie, ami megmaradt - Holmes "nem tehetek róla" -, két irányba törik. Az egyik oldalon a status quo iránti elfogultságot támogatja. Másrészt a status quo újra társadalmi feltételezéssé válik, amelynek bizonyítania kell magát.⁶⁴

Menand azonban, aki Holmes gondolkodásának ezt a részét - a bizonyosság elutasítását - hangsúlyozza, nem értékeli a mondat másik felének fontosságát: a bizonyosság tesztjének újrafogalmazását. A korai jogi realisták - akik közül sokan progresszív reményeket tápláltak - megpróbálták a bizonyosság tesztjeit az alkalmazandó társadalomtudományok szempontjából újrafogalmazni. E törekvés eredményei vegyesek és vitatottak voltak. Idővel és az események alakulásának köszönhetően az e kérdésekkel foglalkozó emberek egyre inkább a bizonytalanság erőit kezdték hangsúlyozni. Ez a hangsúly azután vált még hangsúlyosabbá, hogy egyes jezsuita tudósok támadást indítottak Holmes ellen.⁶⁵ Azóta pedig a mondat két része között ingadozás tapasztalható: "A bizonyosság nem a bizonyosság próbája". Az egyik oldalon a tudósok Holmesra úgy tekintenek, mint a modern relativizmus és - Menand kezében - a modern esztétizmus példaképre; a másik oldalon pedig azt a folyamatos kutatást képviseli, amely a legjobb tesztek keresi a jogalkotás tájékoztatására és javítására, akár a közgazdaságtanból, akár a viselkedépszichológiából, akár a kognitív tudományokból, akár az emberi kutatás más területeiről származnak.

Holmes legfőbb érdeklődése a filozófiai szenvedélyben rejlett. Ez vezette őt arra, hogy a jogban élje le az életét. Holmes megértéséhez tehát ott kell kezdenünk, ahol szenvedélye a legmélyebben gyökerezett. Ha ez a szenvedély egy olyan következtetésre vezette, amely az ő korában és a mi korunkban a legjobb liberális vélemények számára is mélységesen ellenszenves volt - hogy az emberi egyénnek nincs belső, szent értéke -, akkor a jog felé kell fordulnunk, amelyhez Holmes fordult, a közösségének szokásjogához, hogy megértsük a forrását. Amint megértjük e jog élő mechanizmusait, azt is felfedezzük, hogyan lehet jobban összpontosítani a legfőbb gondját - javítani a struktúrájukon - a célok olyan megerősítése révén, amely nem kizárólag a nyugalom tagadása. Az ő aggodalmának összpontosításával és a miénkkel való összehasonlításával

idővel fel kell ismernünk a szükséges feltevéseket, hogy mindkét aggodalmat egyetlen, összefüggő elbeszéléssé olvaszthassuk össze.

Bibliográfia

Buck kontra Bell, 274 U.S. 200 (1927).

Baker, Liva. *Az igazságszolgáltatás Beacon Hillről: The Life and Times of Oliver Wendell Holmes*. New York: Harper, 1991.

Burrow, J.W. *Evolúció és társadalom: A Study in Victorian Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1966.

Carlyle, Thomas. *Sartor Resartus*. Szerkesztette Archibald MacMechan. Boston: Ginn, 1897. Dennett, Daniel. *Darwin veszélyes eszméje: Az evolúció és az élet értelme*. New York: Simon & Schuster, 1995.

Elliott, E. Donald. "A jogi folyamat mint mesterséges intelligencia." *The Journal of Legal Studies* 13, no. 1 (1984): 113-146.

Gordon, Robert. *A múlt megzabolázása: Essays on Law in History and History in Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Grant, Susan-Mary. *Oliver Wendell Holmes Jr.: Wendell Holmes: polgárháborús katona, legfelsőbb bírósági bíró*. New York: Routledge, 2016.

Hollinger, David A. *Morris R. Cohen és a tudományos eszménykép*. Cambridge, MA: MIT Press, 1975.

Holmes, Jr., Oliver Wendell. "Beszéd a Brown Egyetem diplomaosztóján." In *The Collected Works of Justice Holmes: Complete Public Writings and Selected Judicial Opinions of Oliver Wendell Holmes*, szerkesztette Sheldon Novick, 3. kötet, 517-518. Chicago: Chicago: University of Chicago Press, 1995.

. "Jog a tudományban és tudomány a jogban". In *The Collected Works of Justice Holmes: Complete Public Writings and Selected Judicial*

- Oliver Wendell Holmes véleményei*, szerkesztette: Sheldon Novick, 3. kötet, 406-420. Chicago: Chicago: University of Chicago Press, 1995.
- . "Természetes törvény". In *The Collected Works of Justice Holmes: Complete Public Writings and Selected Judicial Opinions of Oliver Wendell Holmes*, szerkesztette Sheldon Novick, 3. kötet, 445-448. Chicago: University of Chicago Press, 1995.
 - . "Primitív fogalmak a modern jogban, 1. szám". In *The Collected Works of Justice Holmes: Complete Public Writings and Selected Judicial Opinions of Oliver Wendell Holmes*, szerkesztette Sheldon Novick, 3. kötet, 4-16. Chicago: Chicago: University of Chicago Press, 1995.
 - . "Primitív fogalmak a modern jogban, 2. szám". In *The Collected Works of Justice Holmes: Complete Public Writings and Selected Judicial Opinions of Oliver Wendell Holmes*, szerkesztette Sheldon Novick, 3. kötet, 21-35. Chicago: Chicago: University of Chicago Press, 1995.
 - . "A törvény útja." In *The Collected Works of Justice Holmes: The Collected Works of Justice Holmes: Complete Public Writings and Selected Judicial Opinions of Oliver Wendell Holmes*, szerkesztette Sheldon Novick, 3. kötet, 391-406. Chicago: University of Chicago Press, 1995.
 - . "A jogi szakma". In *The Collected Works of Justice Holmes: The Collected Works of Justice Holmes: Complete Public Writings and Selected Judicial Opinions of Oliver Wendell Holmes*, szerkesztette Sheldon Novick, 3. kötet, 471-473. Chicago: University of Chicago Press, 1995.

- . Oliver Wendell Holmes, Jr. Levél R. W. Emersonnak, 1876. április 16. Harvard University Holmes Digital Suite. Mark DeWolfe Howe kutatási anyagai Holmes életével kapcsolatban, 1858-1968. Általános levelezés, Általános, II. csoport: 14. doboz, 32. mappa, Emerson, Ralph Waldo, levelezés, 1876.
- Houghton, Walter E. *The Victorian Frame of Mind, 1830-1870*. New Haven, CT: Yale University Press, 1957.
- Howe, Mark DeWolfe, szerk. *Holmes-Laski levelek: Holmes bíró úr és Harold J. Laski levelezése, 1916-1935, I. és II. kötet*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1953.
- Hurst, James Willard. *Holmes bíró a jogtörténetről*. New York, Macmillan, 1964.
- Kellogg, Frederic R. *Oliver Wendell Holmes Jr. és a jogi logika*. Chicago: University of Chicago Press, 2018.
- . *Oliver Wendell Holmes Jr., a jogelmélet és a bírói korlátozás*.
Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Lian, Alexander. *Holmes bíró elmélete a jogi tanulmányokról: Egy esszé "A jog útjáról" és a jogi oktatásról*. Cambridge: Cambridge University Press, megjelenés előtt.
- Maine, Henry Sumner. *Ősi jog: A társadalom korai történetével való kapcsolata és a modern eszmékkal való kapcsolata*. New York: Dorsett, 1986. Az 1861-es kiadás újranyomása.
- Menand, Louis. *Amerikai tanulmányok*. New York: Farrar, 2003.
- . *A Metafizikai Klub: A történet az eszmék Amerikában*. New York: Farrar, 2002.

Miller, Perry, szerk. *American Thought*: New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1954.

Novick, Sheldon M. *Tisztelt Bíróság: Oliver Wendell Holmes élete*. Boston: Little, 1989.

Purcell, Jr. Edward A. *A demokratikus elmélet válsága: A tudományos naturalizmus és az érték problémája*. Lexington, KY: University of Kentucky Press, 1973.

Snyder, Brad. *Az igazság háza: Egy washingtoni politikai szalon és az amerikai liberalizmus alapjai*. New York: Oxford University Press, 2017.

Summers, Robert Samuel. *Instrumentalizmus és az amerikai jogelmélet*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1982.

White, G. Edward. *Oliver Wendell Holmes bíró: A jog és a belső én*. New York: Oxford University Press, 1995.

. "Holmes bíró felemelkedése és bukása". *The University of Chicago Law Review* 39, no. 1 (1971):51-77.

Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Fordította: C. K. Ogden. New York: Dover, 1999. Az 1922-es kiadás újryomása.

¹ *Buck kontra Bell*, 274 U.S. 200, 207 (1927). Holmes "transzatlanti" akcentusának leírása G. Edward White, *Justice Oliver Wendell Holmes: Law and the Inner Self* (New York: Oxford University Press, 1995), 484. o., származik.

² Louis Menand, *American Studies* (New York: Farrar, 2003), 35.

-
- ³ Menand, *Amerikai tanulmányok*, 37.
- ⁴ Menand, *American Studies*, 38-46.
- ⁵ Louis Menand, *A metafizikai klub: A Story of Ideas in America* (New York: Farrar, 2002), 57-61.
- ⁶ Menand, *Amerikai tanulmányok*, 45.
- ⁷ Menand, *Metafizikai klub*, 38.
- ⁸ Oliver Wendell Holmes, Jr., "The Path of the Law", in *The Collected Works of Justice Holmes* [a továbbiakban CW], szerk. Sheldon Novick (Chicago: University of Chicago Press, 1995), 3:397.
- ⁹ Menand, *Amerikai tanulmányok*, 49-69.
- ¹⁰ Menand, *Amerikai tanulmányok*, 33.
- ¹¹ Oliver Wendell Holmes, Jr., "The Profession of Law", in CW 3:472-473.
- ¹² Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, ford. C.K. Ogden (1922; repr., New York: Dover, 1999), 27.
- ¹³ Menand, *Amerikai tanulmányok*, 33.
- ¹⁴ Lásd pl. Sheldon M. Novick, *Tiszteletreméltó igazságszolgáltatás: Wendell Holmes élete* (Boston: Little, 1989), 221-223.
- ¹⁵ Menand, *Metafizikai klub*, 59.
- ¹⁶ Oliver Wendell Holmes, Jr. to Ralph Waldo Emerson, 1876. április 16., Mark DeWolfe Howe Holmes kutatási anyagai, Harvard University Library.
- ¹⁷ Menand, *Metafizikai klub*, 59.
- ¹⁸ Novick, *Tisztelt Bíróság*, 148.

-
- ¹⁹ Frederic R. Kellogg, *Oliver Wendell Holmes, Jr. and Legal Logic* (Chicago: University of Chicago Press, megjelenés előtt), 2-3. fejezet.
- ²⁰ White, *Justice Oliver Wendell Holmes*, 112-13.
- ²¹ Liva Baker, *Az igazságszolgáltatás Beacon Hillről: The Life and Times of Oliver Wendell Holmes* (New York: Harper, 1991) 249-251.
- ²² Baker, *Life and Times*, 249-251.
- ²³ Susan-Mary Grant, *Oliver Wendell Holmes, Jr.:* (New York: Routledge, 2016), 88.
- ²⁴ Oliver Wendell Holmes, Jr. levele Harold Laskinak, 1922. június 1., in *Holmes-Laski Letters: Holmes bíró úr és Harold J. Laski levelezése, 1916-1935*, szerk. Mark DeWolfe Howe (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1953), 429-430.
- ²⁵ Oliver Wendell Holmes, Jr., "Address at Brown University Commencement", in CW 3:517-18.
- ²⁶ Thomas Carlyle, *Sartor Resartus*, szerk. Archibald MacMechan (Boston: Ginn, 1897), 148; lásd még: Walter E. Houghton, *The Victorian Frame of Mind, 1830-1870* (New Haven: Yale University Press, 1957), 94-96.
- ²⁷ Oliver Wendell Holmes, Jr., "Address at Brown University Commencement", CW 3:518.
- ²⁸ White, *Law and the Inner Self*, 128.
- ²⁹ Lásd pl. James Willard Hurst, *Justice Holmes On Legal History* (New York: Macmillan, 1965), 9; Robert W. Gordon, *Taming the Past: Essays on Law in History and History in Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 59-60.
- ³⁰ Oliver Wendell Holmes Jr., "Primitive Notions in Modern Law, No. II.", in CW 3:21.

³¹ Oliver Wendell Holmes, Jr., "Primitive Notions in Modern Law, No. I.", in CW 3:5 (kiemelés hozzáadva).

³² Ezt az érvet továbbfejtí Alexander Lian, *Justice Holmes's Theory of Legal Study: An Essay on "The Path of the Law" and Legal Education* (Cambridge: Cambridge University Press, megjelenés előtt), 3. és 5. fejezet.

³³ Kellogg, *Jogi logika*, 1. fejezet.

³⁴ Henry Sumner Maine, *Ősi jog: Its Connection with the Early History of Society and its Relation to Modern Ideas* (1861; repr., New York: Dorsett, 1986) 15.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid., 15-16 (kiemelés hozzáadva).

³⁷ Ibid., 16.

³⁸ Ibid., 17.; a "szerencsés jogi mutáció" e pontjára vonatkozó élelátó kommentárt lásd: J. W. Burrow, *Evolution and Society: A Study in Victorian Social Theory* (Cambridge: Cambridge University Press, 1966), 164-167.

³⁹ Maine, *Ősi jog*, 22.

⁴⁰ Ibid., 18.

⁴¹ Ibid., 46-47.

⁴² Ibid., 32-33.

⁴³ Ibid., 19.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Holmes gondolkodásának ezen elemeiről lásd: Hurst, *Justice Holmes On Legal History*, 19-86; Frederic R. Kellogg, *Oliver Wendell Holmes, Jr., Legal Theory, and Judicial Restraint* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 1-9.

⁴⁶ Oliver Wendell Holmes Jr., "Law in Science and Science in Law", in: CW 3:412.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid., 406.

⁵² Oliver Wendell Holmes Jr., "Natural Law", in: CW 3:445-448.

⁵³ Robert Samuel Summers, *Instrumentalism and American Legal Theory* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1982), 19. o.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ E. Donald Elliott, "A jogi folyamat mint mesterséges intelligencia", *The Journal of Legal Studies*, 13, no. 1 (1984): 113-146.

⁵⁷ Perry Miller, szerk., *Amerikai gondolkodás: Polgárháborútól az első világháborúig* (New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1954), xxxvi.

⁵⁸ Daniel C. Dennett, *Darwin veszélyes ötlete: Darwin Dennis: Az evolúció és az élet értelme*

(New York: Simon & Schuster, 1995), 48-60.

⁵⁹ Menand, *Metafizikai klub*, 52-61.

⁶⁰ Ibid., 49-69.

⁶¹ Ibid., 65.

⁶² Brad Snyder, *The House of Truth: A Washington Political Salon and the Foundations of American Liberalism* (New York: Oxford University Press, 2017), 450-452.

⁶³ Lásd pl. G. Edward White, "The Rise and Fall of Justice Holmes", *The University of Chicago Law Review*, 39, no. 1 (1971): 51-77.

⁶⁴ Menand, *A metafizikai klub*, 63-65.

⁶⁵ Ezt a történetet a legjobban Edward A. Purcell Jr., *The Crisis of Democratic Theory: Scientific Naturalism & The Problem of Value* (Lexington, KY: University of Kentucky Press, 1973), 74-94, 197-217; lásd még: David A Hollinger, *Morris R. Cohen and The Scientific Ideal* (Cambridge, MA: The MIT Press, 1975), 165-199.